

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

НАГОРНОЇ ОЛЬГИ БОРИСІВНИ

**«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
ДІТЕЙ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання і
спорту за спеціальністю 24.00.03 – фізична реабілітація

Актуальність теми дослідження. Паліативна допомога для дітей охоплює широкий спектр підходів, спрямованих на поліпшення якості життя дітей із тяжкими невиліковними захворюваннями та підтримання їхніх сімей. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (2023 р.), паліативні допомога дітям – це невелика та вузькоспеціалізована сфера охорони здоров'я, яка відрізняється від паліативної допомоги дорослим, хоча й тісно пов'язана з нею. В ідеалі підтримка дітей, які потребують паліативної допомоги, починається з моменту встановлення діагнозу, і для багатьох дітей із захворюваннями, що обмежують життєдіяльність, це відбувається з народження. У Європейському регіоні ВООЗ, за оцінками, щороку помирає 170 000 дітей, які потребують паліативної допомоги.

Пацієнти, які потребують паліативної допомоги можуть мати інтенсивні та динамічні симптоми, психологічний стрес і прояви захворювання, що суттєво впливає на автономію та якість життя. Сім'я дитини часто значно страждає, а її потреби можуть змінюватися протягом усього процесу. Вони можуть відчувати тривогу, самотність та ізоляцію, включаючи зміну їхніх соціальних ролей (Rico-Mena P. et al., 2019).

Реабілітація є важливим компонентом комплексної паліативної допомоги, який сприяє зменшенню фізичного болю, ризик розвитку вторинних ускладнень, поліпшенню функціональних можливостей та підвищенню емоційного добробуту як дорослих, так і дітей. В Україні ця потреба також зростає через збільшення кількості дітей із неврологічними, онкологічними та генетичними захворюваннями, які обмежують життя.

У країнах із розвиненою системою охорони здоров'я є доступні протоколи реабілітації в паліативній медицині. Водночас в Україні дана галузь ще перебуває на етапі формування, і дослідження у цій сфері є недостатніми. Це підкреслює важливість створення науково обґрунтованих методик фізичної реабілітації, які враховують специфіку паліативних пацієнтів.

Таким чином, дослідження ефективності фізичної реабілітації дітей, які потребують паліативної допомоги, дозволить розробити сучасні підходи до підтримки їхньої якості життя та інтеграції реабілітаційних програм у систему паліативної допомоги. Це сприятиме розвитку міждисциплінарної співпраці та вдосконаленню реабілітаційних послуг у педіатрії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Роботу виконано згідно з темою НДР на 2017-2021 роки «Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні технології відновлення та підтримки здоров'я людини» (№ державної реєстрації 0117U007676) та на 2022-2026 роки «Організаційні та методичні особливості фізичної реабілітації, ерготерапії осіб

різних нозологічних, професійних та вікових груп» (№ державної реєстрації 0122U200755). Здобувач є співвиконавцем обох тем.

Основними і найбільш вагомими положеннями наукової новизни, отриманими у дисертаційній роботі є яка полягала у науковому обґрунтованні та розробленні системи фізичної реабілітації дітей, які потребують паліативної допомоги з врахуванням відповідності до компонентів МКФ-ДП на рівні порушення структур, функцій організму, обмеження активності, участі й впливу факторів середовища для можливості реалізації особистісного розвитку та соціального функціонування. Автором вперше адаптовано систему фізичної реабілітації до потреб дітей, які перебувають у паліативному стані з урахуванням диференціації захворювань, які викликані ураженням верхнього чи нижнього мотонейрону. Також, уперше систематизовано чинники дієвості реабілітаційних втручань, які враховують комплексність, стадію, тип та тяжкість основного захворювання, та можуть змінюватися в залежності від фізичних та психоемоційних потреб дитини та конкретизовано категорійний профіль педіатричного паліативного пацієнта, який потребує паліативної допомоги, у відповідності до компонентів МКФ-ДП. Також, запропоновано нові підходи паліативної реабілітації, які поєднують традиційні та інноваційні інтервенції та вперше досліджено вплив реабілітаційних комплексів рухової активності, терапевтичних вправ на покращення емоційного стану та якості життя дітей.

На іншому рівні обґрунтованості наукової новизни було удосконалено положення щодо міждисциплінарного підходу для інтеграції фізичної реабілітації з іншими аспектами паліативної допомоги для створення цілісної стратегії підтримки паліативних дітей та їх соціальної інтеграції; удосконалено комплексний підхід до аналізу професійного вигорання членів педіатричної паліативної команди та засобів зниження емоційного навантаження на працівників охорони здоров'я; отримали подальший розвиток результати комплексного аналізу емоційного вигорання та втоми батьків дітей, які потребують паліативної допомоги, шляхи зниження емоційного тиску на родину; підтверджено відомості про важливість та необхідність залучення батьків дітей до реабілітаційного процесу з метою забезпечення партнерських взаємодій для довготривалості та безперервності системи реабілітації.

Ступінь обґрунтованості результатів дослідження. Обґрунтованість та достовірність результатів дослідження обумовлені сукупністю методологічних і теоретичних підходів до організації та проведення дослідження; теоретико-методологічною обґрунтованістю запропонованих підходів до реабілітації; аналізом сучасних підходів вирішення проблеми; організацією експериментальної роботи з використанням комплексу методів дослідження, адекватних об'єкту і предмету, меті і завданням дисертаційного дослідження, практичною апробацією розробленої системи фізичної реабілітації; відповідною статистичною обробкою отриманих результатів та підтвердженням позитивного ефекту від реалізації запропонованої фізичної реабілітації.

Експериментальна частина дослідження базувалася на аналізі результатів впливу фізичної реабілітації на 47 дітей, що дало змогу зібрати достатній обсяг емпіричних даних для статистичного аналізу, оцінювання досліджуваних показників, їх динаміки та ефективності експериментальних чинників.

Здобувачка у своєму дослідженні використовувала відповідні до мети та завданням методи. Теоретичні методи дослідження, соціологічні та педагогічні методи дослідження (оцінювання якості життя дитини з інвалідністю QI-Disability, тестування професійного вигорання фізичних терапевтів (Тест на професійне вигорання Маслача та Джексона (Maslach Burnout Inventory, MBI), анкетування батьків щодо рівня їх втоми (Fatigue Assessment Scale)) та клінічні методи дослідження (контент-аналіз медичних карт, клінічне обстеження (збір анамнезу; модифікована шкала спастичності Ашфорта; шкали інтенсивності болю Вонга-Бейкера (rFLACC), VAS, KUSS, класифікація рівнів розвитку дрібної моторики MACS, класифікації системи загальних рухових функцій GMFCS, педіатричний опитувальник дитячої інвалідності PEDI для оцінювання рівня мобільності, самообслуговування та соціального функціонування).

Структура та поетапність дослідження, систематичний аналіз отриманих даних, підхід до оформлення отриманих результатів, дало можливість дисертантці сформулювати об'єктивні висновки, які випливають зі змісту дисертаційної роботи, підтвердити достовірність результатів дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувачки в опублікованих працях.

За темою дисертаційної роботи опубліковано в 40 наукових публікаціях: 15 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, з них 5 статей у виданнях проіндексованих в базі даних Scopus; 2 статті в періодичних наукових виданнях Румунії та Іспанії, проіндексованих в базі даних Scopus (Q 2); 1 стаття у періодичному науковому виданні України проіндексованому в базі даних Scopus (Q 4); 5 статей у періодичних наукових виданнях Польщі, з них 1 стаття у виданні проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection; 8 публікацій мають апробаційний характер; 9 публікацій додатково відображають наукові результати дисертації. Також отримано 2 Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

Оцінювання змісту дисертації, її завдання в цілому і основних положень дисертації. Дисертація оформлена згідно вимог Міністерства освіти і науки України, складається зі переліку умовних скорочень, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 316 найменувань, додатків. Загальний обсяг роботи становить 487 сторінок. Робота добре ілюстрована та містить оптимальну кількість графічної інформації та таблиць, що в цілому не перевантажує основний текст, її складові тісно взаємопов'язані й унаочнюють окремі важливі моменти проведеного дослідження.

Перший розділ дисертації висвітлює теоретичні засади педіатричної паліативної допомоги на міжнародному та національному рівнях. У ньому представлено аналіз сучасних підходів до педіатричної паліативної допомоги, її критеріїв та принципів, описано особливості розвитку цього напрямку в світі, Європі та Україні. Автор підкреслює, що дитяча паліативна допомога суттєво відрізняється від допомоги дорослим через рідкісність і специфіку дитячих патологій, динамічність розвитку дитячого організму, необхідність роботи не лише з пацієнтом, але й з усією родиною.

У розділі також проаналізовано моделі педіатричної паліативної допомоги різних країн, визначено ключові чинники, що впливають на цей процес, та

охарактеризовано основні проблеми й перспективи розвитку цього напрямку на Рівненщині. Значну увагу приділено питанням інтеграції дітей, які потребують паліативної допомоги, в освітній простір.

У **другому розділі дисертації** представлено методологічну базу дослідження, яка включає комплекс теоретичних, соціологічних, педагогічних, клінічних методів та методів математичної статистики. Автор детально описує використання Міжнародної класифікації функціонування для дітей та підлітків (МКФ-ДП) як основи для реабілітаційного оцінювання дітей, які потребують паліативної допомоги, з виділенням конкретних доменів у компонентах «Структура і функції організму», «Активність і участь» та «Фактори середовища». Дослідження проводилось на базі Рівненського навчально-реабілітаційного центру "Особлива дитина" з участю 47 дітей віком від 3 до 14 років, які були розподілені на основну групу (24 дитини) та групу порівняння (23 дитини) з різними неврологічними та генетичними захворюваннями, що відповідають критеріям паліативної допомоги. Чотирьохетапна організація дослідження (2016-2024 рр.) дозволила ґрунтовно вивчити проблему, розробити теоретико-методологічні засади фізичної реабілітації та провести апробацію результатів у наукових публікаціях.

У **третьому розділі дисертації** представлені результати комплексного реабілітаційного оцінювання дітей, які потребують паліативної допомоги, що стало підґрунтям для розроблення системи фізичної реабілітації. Авторка провела детальний аналіз патологічних станів пацієнтів за трьома компонентами МКФ-ДП: «Структура і функції організму», де переважали важкі та помірні порушення; «Активність та участь», де домінували абсолютні та важкі обмеження; «Фактори середовища», де виявлено важкі та абсолютні обмеження. Важливим аспектом дослідження стало вивчення психоемоційного стану батьків дітей, а також оцінювання професійного вигорання фахівців педіатричної паліативної допомоги, серед яких 42% виявили високий та 58% середній рівень вигорання. Отримані результати підтвердили необхідність комплексного підходу до реабілітації, який би охоплював не лише дітей, але й їхніх батьків та фахівців, які з ними працюють.

Розділ 4 дисертації надає комплексну систему фізичної реабілітації дітей, які потребують паліативної допомоги. Авторка пропонує диференційований підхід до реабілітації залежно від локалізації ураження мотонейрона (верхнього чи нижнього), охоплюючи не лише вплив на структуру і функції організму, а й особливо акцентуючи увагу на компонентах активності та участі дитини. Важливими компонентами системи є партнерська робота з батьками та профілактика професійного вигорання фахівців, що забезпечує безперервність і ефективність реабілітаційного процесу та підвищення якості життя як дітей, так і їхніх родин.

П'ятий розділ представляє розгорнуті результати впровадження системи фізичної реабілітації для дітей, які потребують паліативної допомоги. Дослідження продемонструвало суттєві позитивні зміни в основній групі порівняно з групою порівняння за всіма компонентами МКФ-ДП: у структурі і функціях організму (покращення м'язового тону, зниження болю, покращення якості сну), активності й участі (вдосконалення навичок самообслуговування, комунікації, соціальної взаємодії), та факторах середовища (розширення

соціальних контактів, використання технічних засобів реабілітації). Важливими компонентами успіху виявились не тільки фізична реабілітація дітей, але й програма підтримки для батьків, яка допомогла знизити рівень їхньої втоми та заходи з попередження професійного вигорання фахівців паліативної служби, що призвели до суттєвого зниження рівня їх емоційного виснаження.

Шостий розділ дисертації присвячено аналізу та узагальненню результатів дослідження. У розділі підсумовано внесок дисертаційного дослідження у розвиток системи фізичної реабілітації дітей, які потребують паліативної допомоги. Обґрунтовано виокремлення та перелічено положення наукової новизни, уточнено розширення та доповнення існуючих даних щодо ефективності різних методів реабілітації, а також запропоновано низку інноваційних підходів.

Зауваження та дискусійні питання щодо змісту та оформлення дисертації. Позитивно оцінюючи загалом дисертаційну роботу, слід зазначити, що вона не позбавлена окремих недоліків, які мають різний ступінь принциповості. Слід звернути увагу на зауваження й окремі моменти в роботі, які вимагають уточнення:

1) Чи не входить реабілітаційне оцінювання в систему фізичної реабілітації? Якщо оцінювання частина системи, тоді логічно або не давати окреме завдання (№2) для цього, а охопити його в рамках завдання про систему фізичної реабілітації (№3), або дати після завдання про систему.

2) Використання перевантажених, незрозумілих словосполучень (наприклад, забезпечення факторів впливу фахівців, вивчення оптимальної оцінки стану, формування функціонування на рівні щоденних активностей).

3) Розмиті ролі та відповідальність фахівців з фізичної реабілітації, оскільки у системі ФР описана модифікація навчального простору за допомогою спеціалізованих меблів, арт-терапія, загальношкільні заходи. Тобто не докінця зрозуміло, як це повинно вписуватися саме в систему фізичної реабілітації і участь яких фахівців, окрім фізичних терапевтів це передбачає.

4) Викликають великі сумніви щодо доказовості масажу в системі ФР дітей, що потребують паліативної допомоги та семінари з тейпування з «метою пошуку терапевтичних інтервенцій та упередження емоційного вигорання».

5) Як один з критеріїв ефективності системи фізичної реабілітації вказано «розширення ціннісно-орієнтованого змісту життєвих орієнтирів та перспектив». Яким чином це оцінюється? Якщо це критерій – має бути методооцінювання і індикатор.

6) На 228 сторінці порушена нумерація. Вказується пункт 5.3.5.и у розділі 4.

7) Переобтяжені загальні висновки.

8) Стилiстичні та орфографічні помилки.

Проте, висловлені нами зауваження і дискусійні питання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Нагорної Ольги Борисівни і не знижують наукову і практичну значимість отриманих результатів.

Висновок про відповідність дисертації встановленим чинним вимогам. На підставі аналізу повного тексту дисертації, матеріалів публікацій за темою дисертаційного дослідження, можна зробити висновок, що отримані автором результати є значними щодо формування цілісної системи знань про фізичну реабілітацію дітей, які потребують паліативної допомоги.

Дисертаційна робота Нагорної Ольги Борисівни «Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації дітей, які потребують паліативної допомоги» є завершеним самостійним науковим дослідженням, що розв'язує важливу науково-прикладну проблему фізичної реабілітації дітей та за актуальністю вирішених завдань, обсягом проведених досліджень, якістю, новизною і достовірністю і обґрунтованістю висновків відповідає вимогам до докторських дисертацій – п.7 і 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р. (зі чинними змінами), а її Нагорна О.Б. заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.03 - фізична реабілітація.

Офіційний опонент:

доктор наук з фізичного
виховання та спорту,
професор кафедри терапії
та реабілітації
Львівського державного
університету фізичної культури
імені Івана Боберського

К.А. ТИМУК-СКОРОПАД

Тимчук-Скоропад К.А.
Засвідчую:

*приментор з науково-методичної роботи
та моніторингу роботи
ІДУФК ім. Івана Боберського*

